

AZ ÉRZELMI FORRADALOM ELŐTTI – TRADÍCIÓÉBRESZTÉS NYOMÁN SARJADT – OPTIMIZMUS REPREZENTATÍV KÖLTEMÉNYE: *HA MINDEN...*

LUKÁCSKIRÁLYI ISTVÁN

(Stílusparódia*)

Osztálytársa volt a kamasz Adynak a zilahi főgimnáziumban – 1892 és 1896 között – Boross Lajos. S mint azt a gondos filológiai kutatás kiderítette, ifjúkori életmenete más pontokon is párhuzamosan futott a költőével. Ő is a Szilágyságból jött. S Adyhoz hasonlóan, 1877-ben született. Koczás Sándor a tőle megszokott körültekintéssel kinyomozta: az iskolai „közéletben” Adyhoz hasonlóan neki is az önképzőkörben jutott jelentős szerep.

Mert a szellemi kiválóság elérésére született mintegy ez a szavalni is tudó, jó humorú, kiemelkedő előadói képességű, a folyton kommunikáló emberek életét élő fiú. Már Zilahon, serdülőként bontakozott benne is az intellektuel. Mint hamarosan híressé vált társából, belőle is előtűnt nem mindennapi szelleme. Tovább erősíthette öntudatát, hogy nyolcadikban titkára lett a körnek. Nagyra nőhetett benne a kamaszokra jellemző önérzet. Később – Ady egyik újságcikkének minősítésével – egyik vezető alakjává vált a debreceni jogász ifjúságnak. Csöppet se véletlen, hogy bűnnek ereszthette fejét, amikor 1898 szeptemberében nem kis csapás érte ezt a mindig tudásszomjas fiút. Indult a felsőbb tanulók olvasóegyletének könyvtáros-választásán, de vereséget szenvedett. Nem az ő küldetése lett a szép feladatot ellátni. Más lett a kiválasztott e fontos tisztség betöltésére. Mellőzöttnek érezhette magát. Még ha az 1898-as nyárvégen jutott is bőven a nap szelídre szűrt ragyogásából a kálvínista Rómának – s a meteorológiatörténeti kutatások minden mást kizáróan meggyőznek az akkori bőséges napsütés tényéről –, immár férfiként, jogászjelöltként, bizony nem örvendhetett a bukásnak. Nem oszlatta bűját az egész szeptemberen végighúzódó folyamatos jó idő. Nem könnyítette lelkének terhét a lágyan simogató napfény. Nem vidította a legszebb emlékek sora sem. Nem vont derűt homlokára a még Zilahon szorgalmas tornásként jutalmul nyert szép emlékkönyv sem.

Ha valakire, Borossra mindenképp igaz volt Juvenalis római költő híres gondolata, a leggyakrabban „ép testben ép lélek”-ként idézett szállóige. (*Orandum est ut sit mens sana in corpore sano!* – azaz 'Imádkozzunk azért, hogy ép lélek legyen ép testben' – vallotta a neves satíraszerző.) Adott volt a fiatalemberben ez a kettősség. De most ez sem hatott.

*Király István irodalomtörténész professzor elemző stílusáról a paródiát írta: ARANY LAJOS.

Megteremtődött kedvetlenségének alapja mintegy. Elrosszkedvűsödött. Nagy empátiával írja a kritikai kiadás: „A kudarc érhetően lehangolhatta, mert a könyvtárosi állás jelentősebb anyagi dotációval is járt.”

S mint az alapos körültekintéssel végbement kutatás hírt hozott róla: a fiú említett emlékkönyvébe Ady összesen négy bejegyzést rótt. Közülük kettőt verses formában. De ezek egyike mellett sem tűntetődött fel a dátum. Hipotetikus így a keletkezésük pontos ideje. A kritikai kiadás szerint Boross említett – debreceni – fájó csalódása idején költötte könyvébe a *Lajoshoz* című és a *Ha minden...* kezdetű verses bejegyzést Ady. Vigasztalni akarta velük földijét. Az utóbbi költeményben egy ősi szokás megidézésével akart bűt üzni. E hagyomány felelevenítésére hívott fel az emlékkönyv 22. oldalára jegyzett két sorral. Így szerette volna joghallgatóságát kedvre hangolni. Megszületett hát Debrecenben az érzelmi forradalom előtti – tradícióébresztés nyomán sarjadt – optimizmus (tréfás megjelöléssel: cognac-optimizmus) reprezentatív költeménye, a *Ha minden...* kezdetű rigmus.

*Ha minden, minden elhagyott,
Igyál egy kis cognacot.*

Adieu Bandi

Az emlékkönyv-bejegyzés műneme – a költemény aláírása minden mást kizáróan hírt hozott erről – *rigmus formájú játékos szuggeráló* volt.

Mindvégig érvényesült benne a játékoság. Ez lett mintegy központi motívuma. Adott volt itt – a játékoság kompozíciós elvének megfelelően – egy azonnal szembeötlő kettősség: az ismétlődés (*minden, minden*) és a miniatürizálás (*kis*). Csöppet se véletlen, hogy – a kettősségeknek az egész verset uraló jellegzetességét mintegy visszatükrözőn – az ismétlődés az *egyik*, a miniatürizálás a *másik* sorba esett. S az egész költeményen végigvonult egy újabb – ezúttal grammatikai-retorikai duplikátum: az *én* és a *te*. A nyelvi megformálás is tanúskodott erről. Látszólag ugyanis csupán a második személy szólítottott itt meg. A költemény nyelvi meghatározója lett az. De ott húzódtott a vers hangulati térében az első személy. A vigaszt nyújtó. S egyúttal önmegszóllítás is szerepeltette lett itt. Így – aláhúzva mintegy a sorstársiasságot, a számba vett életpárhuzamok egész sorát – a *te* és az *én* egyaránt *központi hős*évé nőtt a költeménynek. Megszületett Ady legkorábbi korszakának *kéthősű* verse. Mert e szuggerálót – Németh G. Béla irodalomtörténész híres kifejezésével – az *önmegszóllító verstípus* egyik kiváló darabjaként is számon tartja az irodalomtudomány. A bajtársa és saját lelkére egyaránt gondoló, mert cimboráját s magát is derűlátásra biztató *optimista* ember lett hát itt az egyik központi figura. A nem csüggedő fiataltság. Csöppet sem véletlen, hogy Lukács György *Új magyar líra* című híres tanulmányában Ady „a fiatalok legfiatalabbika”. Munkált hát itt az életerő. Az erős ifjúság. Az.

Mert nem lehetett véletlen, hogy szokatlan módon, figyelemfelhívón, a *vers rész*évé nőtette magát a szerző. Igaz, eljátékosítottan, elszójátékosítva. *Adieu*-ként szerepeltette, de mintegy beleszólt a költő, az empirikus én a *beszélő*, a lírai én szavába. Csöppet se véletlen az sem, hogy az első sor még homályban hagyta a *tárgyat*. A strófa – s egyben a költemény – első fele még nem árulta el: e mondatrész szerepét az odaképzelandő *engem* avagy a *téged* tölti-e be.

De a nyitánybeli talányosság mellett nyíltan is megjelenítődött az *én*. Nem névmás-ként. Tulajdonnévként. A névaláírás egyértelműen jelezte ottlétét. S rajta keresztül félre-

érthetetlenül benne élt a verstérben egyfelől a *te*, másfelől a *cognac*. Az előbbi szinten nem névmásként lépett a költeménybe. A megjelenítésére leginkább alkalmas nyelvi forma, az egyes szám második személyű cselekvő ige emelte homloktérbe. S egyúttal a verbalizálás felé billentette el az a költeményt. Az ige tartalmában ott hatott az egyik legősibb, archetipikus emberi cselekvés, az *ivás* motívuma. Ez lett – felszólító módba téve (*igyál*), felhívó kommunikációs funkciót kölcsönözve mintegy a verbumnak – a költemény egyik kulcsmotívuma.

Az igével összekapcsoltan a *cognac*, ez a nominalizálás felé húzó köznévv lett a költemény másik fő eleme. Újabb kulcskomponense mintegy. Csöppet se véletlen, hogy a játékos szuggeráló utolsó szavaként lett az szerepeltetve. A végső szóvá nőtt. A műbefogadó szempontjából a legkevésbé feledhető vers elemként létezett az. Szinte csatát nyert hát a nominalizálás. Az empirikus én üzenete nem vétődött szem elől: a költői én tudatos versszerkesztési eljárása a lényegyet dobta a szövegvégre. Kiemelte így.

Az *én – te – cognac* motívum-triumvirátust azonban mintegy feltételként szabta a beszélő. Nem volt az mindenkor érvényes hármasság. A csak bizonyos időben létezésről hozott hírt a költemény első szavában kiemelten, mintegy élre ugratva, a *ha – feltételes* sajátos jelentésáryalatu alárendelő tagmondatokat kapcsoló kötőszó. Az lett a költemény *cognac*-ához fordulás időbeli meghatározója. Az *ivás* cselekvésének temporális kritériuma mintegy. A döntő szó. Igazolta az, hogy nem mindig fordult a versí én a tárgyraggal is kiemelt italhoz. Nem mindenkor volt annak arra szüksége. Nem szüntelen kérte a gondfeleltető eszközt. A *magyar Pimodán*ba való – egy-egy pillanatra történő – befordulást. *Bekukkantást* mintegy. Mert – mint a miniatürizáló elem tanúskodik róla – csupán egy *kis cognacról* volt itt szó. Az ünnepi lét felé – felfelé, a magasba – húzó érzést elősegítő mintegy. Minden kétséget kizárón hoz hírt erről a költemény játékos, elevatív, lélekemelő ritmikussága. A dallamosság. A megzenésíthetőség.

Mert nem a lefelé, a mélybe ugrásra szolgáló italmennyiség ez. Semmiképp sem *Az ősz Kaján* asztal alatt elnyúló versí hőséhez hasonlóként mutatkozott a játékos szuggerálóé. Innen volt még az minden katzenjammer-szituáción. Az „Uram, én többet nem iszom”-féle fogadkozáson, a „Van csömöröm, nagy irtózásom”-jellegű meghendikeppeltségen. Nem nevezte még ki magát a beszélő „mámor-fejedelem”-nek, egyáltalán nem volt még jellemző rá a „fejemet, a sülydedet / följebb-följebb emelem // Nagy szemeim tüzelnek, / Fülemben ifjú dalok, / Orrom, szám, szívem töltik muskotályos illatok”-féle visszarántó állapot. Messze volt még a Budapesti Naplóban 1905 szeptemberében írott, sokat idézett, híres állapotjelzés: „Bizony sokat iszunk.” De akkor is őrzött valamit a *Ha minden...* idejének optimizmusából. Mert ekképp folytatta *Az alkohol* című, imént idézett írását: „Bizony jó volna, ha meg tudnánk térni mind, kik az alkohol pogánységában leledzünk.”

A költemény kettősségeit mintegy ellenpontozva, igen távol volt hát még az italozás okozta kettős látás. Itt csak egyet látott az én. Pusztán egyre koncentrált. Csupáncsak egyet helyezett előtérbe. Egyetlenegyre fókuszált figyelme. *Egy kis cognacra*.

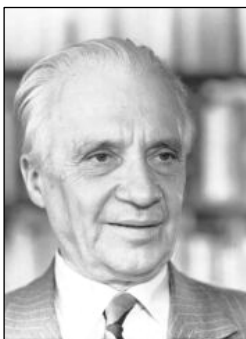
Mert a versí hős alkoholhoz nyúlásának ritkább előfordulásáról hozott hírt az ismétlésként szerepeltetett általános névmás. A *minden*. Ezt kiegészítőn pedig – szintén a csökkentett sűrűsre utaltan – az *elhagyott* múlt idejű ige lett a költemény másik meghatározó verbalizáló eleme. Igazolni látszott rajta át a költemény a *cognac* csupán alkalmi életpótlékként való megjelenését. Csak akkor fordult ugyanis a versí hős a pótcselekvéssel azonos *cognachoz*, *ha minden, minden elhagyta*. S az italféleség mennyiségjelzője tanú-

sította mintegy azt, hogy nem károsította valaha nagy mértékben az alkohol az empirikus ént. Nem pusztította sok agysejtjét az. Mert kezdetben beérte a csekély mennyiséggel. Nem vétődött szem elől az igazi forradalmiság Lenintől megfogalmazott, jellemző ismérve: „Hogy nagy dolgot érjünk el, a kicsivel kell kezdenünk.” Domináns lett így – a nagyságnak mintegy feltételeként – a kicsiség.

S a cognac – közvetlenül a költő játékosan formált neve elé illesztve – maga is sajátos kettősségről hozott hírt. A cognac és a finomkodó búcsúzó köszöntés (írva: adieu, ejtve: agyő), az *Isten vele(d)!* kimondása eleve jelezte: nem összeillő fogalom az ital és az adott személy. Mintegy agyót intett az empirikus és poétai én, a beszélő és a szerző is az italnak. A megszokottól a leírásmódban is bekövetkezett távolítás (konyak helyett cognac) a költőtől való ekkori idegenségéről tanúskodott mintegy. Sőt, az eredeti kéziratban az ital nevét – bizonnyal elírva, de mintegy a távolítás szükségét tudat alatt megérezve – *cognac*-ként vetette papírra. Ezzel is mintegy distancírozódott az egyéntől. Hangsúlyozódott a ritkaság. Végbement a jelentéktelenítés.

Ott húzódtott végül a költeményben az ital optimizmusra okot adó jellegzetessége is: kedvre derített az. Sőt: kedvre hívott. Örömmegélésre szólított. A játékos szuggeráló ekképp *lírai maximaként* is szolgált. Akként is teljeset nyújtott. S az említett dátumelhagyás sem lehetett véletlen. Örökérvényűsítette mintegy a gesztus erejét. Időtlenne tágitotta a felhívás igazságát.

S a kis mennyiség a szürke köznapok feledését segítette. Könnyű mámort hozott. Az ünnepi léthez vitt közel. Világított benne a derűlátás. Melegített odabenn a kora őszi napfény. Kisarjadt a cognac-optimizmus. Az életigenlés.

Király István (1921–1989) irodalomtörténész, egyetemi tanár Ragályon született. A marxista irodalomtörténet-írás jelentős alakja volt. Az általa képviselt ideológia szellemében fogant művei ma természetesen kritikával olvasandók, ám *Ady-monográfiáinak* (*Ady Endre I–II.*, 1970; *Intés az őrzőkhöz I–II.*, 1982) vagy *Kosztolányi-könyvének* (*Vita és vallomás*, 1986) komplex versértelmezései, érzékeny megfigyelései, a tudományos és a szépirodalmi nyelvet ötvöző esszéstílus, nemritkán az értékes szépirodalom beszédmódjával vetekedő írói teljesítménye, a versek mély szeretetéről tanúskodó fejtegetései okán művei máig megérdemlik a figyelmet. Ennek tanúbizonysága, hogy egynemely megállapítása helyet kapott a legmodernebb szemléletű tankönyvekben is, köztük a kiváló irodalomtörténésznek, Tarján Tamásnak a *Korona Kiadó* gondozta, a 20. század legvégén, 1999-ben megjelent, 13–14 évesek számára készült, diáklarát, egyben a felnőtteknek – sőt, a tanároknak, a szakembereknek – is újat, érdekeset mondani tudó, élményt nyújtó nagyszerű irodalomkönyvében.